

LYRIKA

Současne s epikou od samého začiatku 14. storočia, ne-li dříve se rozvíjí i lyrika. Vedľa lyriky duchovní, jež byla obdobou básnických legend, máme stopy i po lyrické tvorbe světské.

Rozvoj této lyriky dokládáme ukázkami tří základních děl: *Kunhutinou modlitbou* (vzniklou možná už ve 13. století), úryvky ze *Sporu duše s tělem* a *Notou ot pana Viléma Zajíce*.

KUNHUTINA MODLITBA

Tato samostatná česká skladba družící se k hojně latinské modlitební literatuře eucharistické, jež vyjadřuje úctu k hostii vystavované za mešního obrádu zrakům věřících, je veršovanou modlitbou o svátosti oltářní. V latinských modlitbách se zračí někdy i myšlenka na brzké přijímání, a proto se jich mohlo také užívat jako modliteb před přijímáním; zdá se, že se tak užívalo v ženském klášteře Svatojirském i naši skladby.

Modlitbu nazváme „Kunhutinou“ proto, že je po prvé zapsána v latinském breviáři, jehož majitelkou byla abatyše Svatojirského klášteřa na Hradčanech, dcera Přemysla Otakara II., Kunhuta. Rukopis byl psán písařem, jehož činnost je dosvědčena ještě v letech 1318-1319, ale skladba sama je starší, snad z konce 13. století. Pozoruhodná je vspělost jazyka této básně, zejména jeho výrazové bohatství. Zálibou v anafore a v myšlenkových protikladech zesílených paralelností nebo i opakováním slovního výrazu shoduje se Kunhutina modlitba s obdobnými modlitbami latinskými.

Vítaj, král'u všemohúci,
ve všech miestiech vševídúci,
všech kajúciich milujúci,
věčný život dávajúci;

5 všeho kvietie kráshe ktvúci,
všech světlostí více stvúci,
svým milým se zjevujúci,
je rozkošně kochajúci!

10 Vítaj, slavný stvořitel'u,
vítaj, milý spasitel'u,
vítaj, věrný náš přítel'u,
všie dobroty davatel'u;

- vítaj, v núzi těšitel'u,
všeho hoře zbavitel'u,
15 vítaj divný slavitel'u
i rozkošný krmitel'u!
- Děkujeme tobě z tvého
z milování velikého,
z potřebného, z radostného,
20 z vysokého i z šcedrého:
ež si ráčil ny stvořiti,
velmi drazě vykúpiti,
nebesa dens otvořiti
a svým tělem obdařiti.
- 25 Chvála tobě, bože, z toho,
ježe činiš divón mnoho,
divnú mocú slova tvého
v rukú popa všelikého:
tu své divy ty zjévuješ,
30 když nás hřiešných navščěvuješ,
chléb v své tělo proměňuješ,
z vína svú krev učíňuješ.
- V chlebněj tvári ty se skrýváš,
božskú světlost tú pokrýváš,
35 cěle v oplatcě přebýváš,
cěle na nebi počíváš;
ani na nebi jsi věčší,
ani v oplatcě jsi menší,
ani na nebi světlejší,
40 ani v oplatcě temnější.
- Na nebi jsi veštek zjěvně,
v oplatcě jsi veštek tajně,
jakož na nebi jsi slavně,
takož v oplatcě jsi divně;
- 45 když tak divně k nám přichodíš,
s sobú anjely přivodíš,

k veliké čsti nám to hodíš,
když k nám s anjely přichodíš.

50 Tvé jest tělo naplněno,
divně když jest učiněno,
mocným slovem usvaceno,
věrným srdcem uchvaceno:

55 to každému jmieti za to,
jež jest srdcem takež vzato,
jakož usty vzemše svato:
Augustin jest svědek na to.

60 Na to svědka slunce jmámy:
kdyžto na ně vzpomínámy,
mnoho poprskóv vídámy,
avšak jedno slunce známy.

Kdyžto bude rozlomeno,
v malé částky rozdrobeno,
po všem světu rozděleno,
vše křesťanstvo obděleno.

65 Kakož koli i prokniemu
málo dáno jest věrnému,
všako cěle jest prvniemu,
cěle dáno i druhému;

70 cěle dáno jest třetímu,
cěle také i čtvrtému,
cěle věrně tis'úciemu,
cěle jistě posledniemu.

Avšak proto nenie dvoje
božie tělo ani troje:
75 ve všech miestiech vše jedno je,
tako věří srdce moje.

Dež jest z dievky porozeno,
téže na křížu umořeno,
téže v zemi pohřbeno,
80 téže z mrtvých jest vzkříšeno.

Ale tako jest vzkříšeno,
jakož ovšem oslaveno,
těže na nebe zpodviženo,
těže v oplatčě posvaceno:

85 ten chléb živý nejde dolův,
na výsot jde k otcu domův,
krmě jest všech apoštolův
i všech svatých i anjelův.

90 Proto prosím, bože, tebe,
živý i rozkošný chlebe,
aby otvořě dnes nebe
dal nám šcedré dary z sebe;

daj důstojně tě vídati
i důstojně přijímatí,
95 aby mohl ty s matkú jmiati
chvály z toho i vši světi.

Rači ny dens nakrmiti,
živé krmě nasytiti,
100 jejie silú posíliti,
jejie rozkoš v dušu vlíti;

daj nám za hříechy plakati
i jich právě sě pokáti,
tobě z darův děkovati,
tě všiem srdcem milovati.

105 Pro tvé svaté porozenie
i pro těžké tvé truzenie,
pro žalostné prorazenie
i pro křivé otsúzenie,

110 pro tvé nuzné roztěženie,
pro hanebné oběšenie
i pro hrozné okrvavenie
i pro krásy tvé zbavenie.

Pro tvé hořké umořenie,
pro túžebné pohřebenie

- 115 i pro slavné tvé vzkříšenie
i pro divné vzpodviženie
prosím, bože, tvé milosti
i veliké tvé ščedrosti,
aby zbavil škařčdosti,
120 hříešné také i těžkosti.
Rači hříechy otpustiti
i jich plně očistiti
a mě jiných uchovati,
dábly ot nás vzdalovati:
125 rači zlobi v nás umniti
a dobroty přibaviti,
dušu s tělem usdraviti,
tvého hněva ny zbaviti.
Daj života polepšenie,
130 zlé žádosti uhašenie,
pravé milosti rozženie
a děl dobrých rozmnoženie;
rači s tobú ny sjednati
i tě právě daj poznati,
135 na tě vešdy zpomínati
a v tom život náš konati.
Rači s námi tehdy býti,
když jest duši těla zbýti,
a nás v hoře neuvoditi,
140 li že v rozkoš provoditi;
daj nám s matkú tě vidúce
kralevati v tobě jsúce
a tě v sobě viec jmajúce,
v rozkoši sě kochajúce.
145 Tě výše všech milujúce
a ve sboží plavajúce,
s svatými sě seznamujúce
a s anjely zpievajúce,

150 všeho kvítie krásne kvúce,
vešdy rozkošne živúce,
nikdy neumierajúce
a večne sa radujúce.

2 *ve* všetch miestech všude – 5 *kráše* krásnejši; *kvúci* kvetoucí – 6 *svetlost* světlo; *stváci* skvoucí, svítící – 8 *rozkošne kochajúci* milující, působící rozkoš – 12 *všie* dobroty všeho dobrého – 15 *divný* podivuhodný, zázračný; *slavitel* oslavitel – 16 *rozkošný krmitel* u štědrý živiteli – 17 *děkujeme z* děkujeme za – 19 *potřebný* nutný, nepostradatelný – 21 *ež že, protože; ny* nás – 23 *dens* dnes; *otvoriti* otevřítí – 26 *ježe že* – 28: v rukou kněze každého – 33 *v chlebněj* vavří pod způsobou chleba – 34 *pokryváš* zakrýváš, skrýváš – 35 *oplatka* hostie – 36 *počíváš* spočíváš, dlíš – 41 *veštek* všecek, celý – 43-44 *jakož . . . takož* jako . . . tak – 44 *divně* podivuhodně, zázračně – 47 *nám to hodíš* nám to vhod činíš, způsobuješ – 49 *jest naplněno* učiněno skutečným, uskutečněno – 51 *usvaceno* posvěceno – 52: když se ho věřící srdce zmocní, když ho přijme – 53: každý má věřiti – 54 *jež že* – 54-55 *takež . . . jakož* tak . . . jako – 55 *vzemše* vzavše – 57: toho svědectvím je slunce – 59 *poprskóv* paprsků – 64 *obděleno* poděleno – 65 *kakož koli* jakkoliv; *prokní* každý, všeliký – 71 *věrně* zajisté – 77 *dež jež* – 78 *téže* totéž – 79 *pohřebeno* pohřbeno – 82 *ovšem* zcela, vcelku – 83 *zpodviženo* vyzdviženo – 85 *dolóv* dolů (na zem) – 86 *výsot* výsost; *domóv* domů – 90 *rozkošný* rozkoš dávající – 91 *otvoř* otevra – 97 *rači* rač – 102 *právě* správně, řádně – 106 *truzenie* trápení, utrpení – 107 *prorazenie* zrazení – 109 *nuzné roztěženie* bědné rozpětí (na kříži) – 114 *túžebný* žalostný – 116 *vzpodviženie* nanebevstoupení – 119 *škarědost* poskvrněnost, poskvrna – 124 *vzdalevati* vzdalovati – 125 *zlob* (f.) zloba, zlé skutky; *umniti* zmenšiti – 126 *přibaviti* přidati, rozmnožiti – 131 *milost* láska; *rozženie* (vlastně: *rozžženie*) rozžehnutí, roznicení – 133 *sjednati* sjednotiti, uvéstí v soulad (se svou vůlí) – 135 *vešdy* vždy, stále – 138 *zbyti* pozbyti – 140 *li že* avšak; *provoditi* provázeti – 146 *ve sboži* plavající štěstím (duchovním majetkem) oplývající – 147 *seznajúce* se seznámující se – 150 *živúce* žijíce

SPOR DUŠE S TĚLEM

Skladba je značně samostatným básnickým zpracováním oblíbeného středověkého motivu literárního, hádky mezi tělem a duší o to, kdo z nich je odpověden za hříchy, kterých se člověk v životě dopustil. Přitom se obyčejně koná spor až po smrti člověka (tak v nejrozšířenější skladbě latinské na toto thema, ve Vidění Filibertově), v naší skladbě však spor mezi duší a tělem je veden již za života, nedlouho před smrtí; po smrti, jež je připomenuta jen stručně, zakročí P. Maria proti ďáblům, činícím si nárok na duši, a soud před Kristem, kterého se zúčastní i alegorické postavy Spravedlnost, Pravda, Milosrdenství a Pokoj, končí bezpochyby milostí pro duši, jejím spasením (zakončení skladby není dochováno). Zmínkou o Petru Mohučském, t. j. Aspeltovi, je skladba datována do doby po roce 1320. — Vyniká umělou stavbou strofickou i vytríbeným a přiléhavým jazykem nad obě pozdější zpracování téhož námětu.

Ze skladby otiskujeme jen necelou polovinu: především začátek a zakončení sporu.

(Před vlastním úvodem ke Sporu – viz zde v. 1-14 – předchází meditace autorova o pomíjivosti světa o 46 verších.)

Slyš to starý jako mladý,
by poslúchal této vády.
S svú se duši vadí tělo,
duši přehádati chtělo,